

KADERİN SIRRI

Secret of Fate

Ebû Ali b. Ebû SİNÂ*
Çev.: Gürbüz DENİZ**

Özet

Risale, kaderin sırrının bilinip bilinmeyeceği ile ilgili sorulan bir soruya İbn Sina'nın verdiği cevabı içermektedir. Bu risale, İbn Sina'nın ceza ve mükafat dolayısı ile mead hakkındaki kanaatlerini ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kader, Mead, Öncül, Ceza, Mükafat, Hayır, Şer, Salah, Fesat

Bismillahirrahmanirrahim

Bazı kimseler, Şeyh Ebû Ali b. Sinâ'ya sülâhlerin 'kaderin sırrını bilen sınırı kaybeder' sözü hakkında soru sordular. O da cevaben şöyle dedi:

Bu, en derin problemlerden biridir. Kaderin sırrını ifşa/izhar etmek genel kitlenin fesadına yol açacağı için, bu mesele ancak simgesel olarak yazılıp, üstü kapalı bir şekilde anlatılabilir. Bu konunun esası, Resulullah (a.s)'dan rivayet edilen; 'Kader Allah'ın sırrıdır. Onu açığa vurmamın'¹ hadisi ile Emîru'l-Mü'minîn Ali

* Bu risaleyi tercüme edip yayına sunacağımız esnada risalenin iki tercümesi yayımlandı. Bunlardan birincisi, Yrd.Doç.Dr.Ömer Mahir Alper Bey'in, (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'ndedir, sayı: 7, İstanbul 2003, s. 173-178). İkincisi ise Alparslan Açıkgenç ve M. Hayri Kırbaoğlu Beylere ait İbn Sinâ Risaleleri (Kitabiyat, Ankara 2004) adlı tercüme idi. Her iki tercümede de risalenin üzerine inşa edildiği; "men arefe sırre'l kaderi fekad el-hadde" cümlesi "men arafe sırre'l kaderi fekad elhede" şeklinde okunmuştur. Biz birinci okuyuşu tercih ettik ve bu durumda da "kaderin sırrını bilen sınırı kaybeder" şeklinde tercüme ettik. Onların tercümelemlerinin karşılığı ise, "kaderin sırrını bilen mühlid olur." şeklindedir. Bu sözün İbn Sinâ tarafından yapılan açıklamaları bizim okuyuşumuza uygundur. İbn Sinâ'nın "kaderin sırrını ifşa etmek genel kitlenin fesadına yol açacağı için, bu meselenin ancak simgesel olarak yazılıp, üstü kapalı bir şekilde anlatılması gerekir" şeklindeki ifadeleriyle kaderin sırrını bilmenin mümkün, ancak onun avama ifşa edilmesinin ise tehlikeli olduğunu anlamaktayız. Böyle olunca da kaderin sırrını bilmenin ilhad olarak algılanması kanaatimizce yanlıştır.

Ayrıca Hz.Peygamber'e atfen nakledilen hadiste de bu anlamı bulmak mümkündür. Şöyle ki, Hz.Peygamber'in: "Kader Allah'ın sırrıdır. Onu açığa vurmamın." buyruğu da kaderin bilinebileceğine işaret etmekte olup, ancak bu sırrın ifşa edilmesinin sakıncalığına değinilmektedir. Bu değerlendirmelerimize binaen bu risalenin tercümesini yeniden yayımlamayı uygun gördük.

Abstract

This treatise is İbn Sina's answer to the question whether the mystery of pre-destination can be known. The significance of the treatise arises from the fact that it provides İbn Sina's views on the human resurrection in the context of the afterlife reward and punishment.

Keywords

Predestination, Resurrection, Punishment, Rewards, Good, Salah, Corruption

(a.s)'a kaderin ne olduğunu soran adama; 'Kader, derin bir denizdir. Sakın ona dalma' şeklindeki sözüdür. Adamın tekrar sorması üzerine 'O korku ve tehlikelerle dolu bir yoldur. Sakın onda yürüme!' Adamın tekrar sorması üzerine Hz. Ali, 'O sarp bir yokuştur, (çıkmaq için) kendini fazla zorlama!' demiştir.

Şunu bil ki, kaderin sırrı bazı öncüller (mukaddimat) üzerine inşa edilmiştir. Bunlar: Evrenin düzeni, ceza ile mükafatın meydana gelmesi ve nefisler için dirilişin ispatıdır.

Birinci öncül: Bütün âlemin süflî ve ulvî cüzleri ile birlikte varoluş sebebinin ve meydana gelişinin Allah olduğunu, Allah'ın onu bildiğini, idare ettiğini ve öyle olmasını istediğini bilmendir. Âlemin tümü Allah'ın tedbir, takdir, ilim ve iradesiyledir. İşin özü budur.

İbn Sinâ'nın tercümesini sunduğumuz bu risalesi 1353 Haydarabat-Dekkan baskısıdır. 'Risale fi Sırrı'l-Kader'in İbn Sinâ'ya aidiyeti hakkında araştırmacılar ittifak etmişlerdir. bkz. Mikdat Yalçın, Müellifatu İbn Sinâ el-Mahduda fi Türküyye, 1973, s. 232. Bu risale, Şeyh Ebû Said Ebi'l-Hayr'ın İbn Sinâ'ya sülâhlerin yukarıdaki sözü hakkında ne düşündüğünü sorması üzerine yazılmıştır. Osman Ergin'e göre bu risale, İbn Sinâ'ya aittir. Osman Ergin, İbn Sinâ Bibliyografyası, İstanbul 1937, s. 20 (Büyük Türk Filozofu ve Tıp Ustadı İbn Sinâ adlı derleme eserin içinde.)

** Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

1 Bu hadisle ilgili olarak hadis kitaplarında şu kayıtlar bulunmaktadır. "el-Kaderu Sırrullahi felâ tefşu sırre'lâhi azze ve celle" şeklinde Suyûtî'nin el-Câmiu's-Sağır, II, s. 75, Mısır 1325 adlı eserinde geçmektedir. 'el-Kaderü sırullahi, men tekelleme bihi yüs'el anhu yevme'l-kayame-ti' şeklinde ise İbn Adıyy, el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl, VII, s. 191. Beyrut 1988, 3. Baskı. Yahya bin Üneyse cerhedilmiş zayıf bir râvidir. Hadis zayıftır. a.g.e., VII, 186. (Hadisin kaydıyla ilgili yardımlarından dolayı Doç.Dr.Bünyamin Erul Bey'e teşekkür ediyorum.)

Açıkçası, kelimcilerin malumatlarının dışında, âlemi yukarıda geçen nitelikleriyle doğru olarak bilmek istersek bu konudaki delil ve burhanları şu şekilde ortaya koyabiliriz.

Eğer âlemde; hayır ve şerler bir arada olmasaydı; salâh (düzen) ve fesat (düzensizlik) birlikte meydana gelmeseydi, o zaman âlemin düzeni tam olmamış olurdu. Çünkü kendisinde sırf salâhın bulunduğu âlem bu değil, başka bir âlem olmuş olurdu. Bu şekildeki bir terkîp ve düzene sahip olan âlemde salâh ve fesadın birlikte bulunması gerekir.

İkinci öncül: Eskilere (kudema) göre ödül (sevap); nefsin elde edebildiği kemal düzeyinde sahip olduğu hazdır (lezzettir). Ceza ise kemalin noksanlığı kadar acı duymasıdır.

Nefsin sürekli noksanlıkta kalması, Allah'tan uzaklaşmasıdır. Lanet, ceza, öfke ve kırgınlık budur. Nefis, sonuçta noksanlığı oranında acı çeker. Nefsin kemali ile kastedilen ise Allah'ın hoşnutluğu, O'na yakınlaşma ve O'nun dostluğunu elde etmedir. Kadim ulema göre sevap ve ikabın anlamı bundan ibarettir.

Üçüncü öncül: Meadla ilgilidir. O da, beşerî nefislerin aslı âlemlerine dönmesidir. Bu sebeple Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır. 'Ey olgunluğa ermiş nefis, sen Rabbi'nden, Rabbin de senden hoşnut olarak O'na dön.' Bu cümleler birtakım deliller sunmayı gerektirir.

Bu öncülleri ortaya koyduktan sonra deriz ki: Görünürde bu âlemde meydana gelen şerler, bizatihî kastedilmiş şeyler değildir. Aslında kastedilen şey, hayırdır.

Eflâatun'a göre kastedilen bütündür. Âlemde mükelleflerin fiillerine dair emir ve nehyin bulunması konusuna gelince emir, emredilenin gerçekleşmesini sağlayan bir teşvikten ibarettir. Nehiy ise yasaklanması istenen bir şeyden sakındırmaya yöneliktir. Emir gerçekleşmesi istenen fiilin sebebi, nehiy ise çirkin

görülen bir şeyden sakındırmanın sebebidir. Öyle ki, şayet emir olmasaydı bir işi yapacak fail o işe teşvik edilmemiş olurdu. Aynı şekilde nehiy de olmasaydı o iş engellenmemiş olurdu. Şayet nehiy (yasaklama) olmasaydı, fesadın yüzde yüz gerçekleşmesi mümkün olurdu. Oysa nehiy olduğundan dolayı fesadın yüzde yüzü değil yüzde ellisinin gerçekleşmesi düşünülebilir. Aynı şey emir için de geçerlidir. Şayet emir olmasaydı hiçbir iyilik meydana gelmeyecekken emir varid olduğundan iyiliğin yüzde ellisinin gerçekleşmesi düşünülebilir. Övgü (medh) ve yergiye (zemm) gelince bu da iki esastan dolaydır. Birincisi, faili, istenen ve gerçekleşmesi düşünülen şeyi tekrar tekrar yapmaya teşviktir. Yergi ise failin yapma ve gerçekleştirme gücüne sahip olduğu, istenmeyen bir fiili yapmaktan sakındırmaktır.

Sevap ve azap, kelimcilerin zannettikleri gibi zina edenin pranga (eğlal) ve zincirlere vurulması (enkal), tekrar tekrar ateşte yakılması, üzerine akrep ve yılanların gönderilmesi şeklinde değildir. Çünkü bu, düşmana zarar vererek ondan intikam almak, yahut azgınlığından dolayı ona acı çektirmek isteyeninin davranışıdır. Oysa bu, Allah'ın sıfatları için düşünülemez. Kelamcıların vehmettikleri gibi kıyametin kopuşundan sonra, sakındırma ve vazgeçirme (ceza-i müeyyide) amacıyla emir ve nehyin varlığı düşünülemez.

Günah işleyen kimse için şer'i sınırlar, nehyin yerine geçer. Öyle ki, bunlar kötülükten kaçmak isteyen kimse için koruma amacına yöneliktir. Şayet onlar olmasaydı belki de günahlar işlenecekti. Bazen bu sınırların yaranı, başka bir fesadı engelleme şeklinde olur. Âlemin düzeni için insanların iki kayıtla sınırlanmaları gerekir: Bunlardan biri şeriat diğeri de akıl bağıdır. Bu iki bağdan yoksun insanların, fesada düşmekten kendilerini alıkoyamadıklarını ve âlemdeki çözüme ve bozulmanın bu bağlardan uzak düşmekten kaynaklandığını görmüyor musun?

Allah en doğrusunu bilendir.